

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/128307,Wladyslaw-Anders-tworca-Orla-Bialego.html>

Pierwszy numer „Orla Białego” z 7 grudnia 1941 r. (ze zbiorów Polinijnej Biblioteki Cyfrowej)

ARTYKUŁ

Władysław Anders - twórca „Orla Białego”

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: MAŁGORZATA MISIAK 10.09.2026

„Orzeł Biały” to pismo szczególne. Powstało jako organ Armii Polskiej na Wschodzie. Pierwszy numer ukazał się w niedzielę 7 grudnia 1941 r. w Buzułuku, mieście na Powołżu, położonym nad rzeką Samarą i wyznaczonym przez Sowieców na bazę dowództwa formacji. Ostatni numer tygodnika wyszedł

22 grudnia 1960 r. w Londynie.

Formalnie żołnierskie pismo redagowali zawodowi dziennikarze, na jego łamach teksty zamieszczali znakomici autorzy. W fotelu redakcyjnym zasiadali m. in. Stanisław Strumph-Wojtkiewicz, Roman Hausner oraz Józef Maria Poniatowski¹.

Pośród pierwszorzędnych piór publikujących w „Orle” byli m.in.: Melchior Wańkowicz, Adolf Bocheński czy dziennikarz i literat Jan Bielatowicz.

W składzie redakcyjnym odnaleźć można doskonale rozpoznawalne nazwiska Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Józefa Czapskiego czy Jerzego Giedroycia. Z kolei pośród pierwszorzędnych piór publikujących w „Orle” byli m.in.: Melchior Wańkowicz, Adolf Bocheński czy dziennikarz i literat Jan Bielatowicz. Zza oceanu nadsyłał korespondencje Stanisław Strzetelski, swoje teksty zamieszczał kapelan Armii Polskiej ks. Kamil Kantak, a rysunki Marian Walentynowicz.

Posiłowano się również fragmentami dzieł literackich, a na porządku dziennym była obecność utworów poetyckich (by wymienić wiersze Jana Lechonia, Kazimierza Wierzyńskiego, a zwłaszcza Beaty Obertyńskiej). Jak pisała Małgorzata Ptasińska:

„Tygodnik w sprawach ideowo-politycznych prezentował poglądy bliskie gen. Andersowi”.

Wokół niego powstało

„jedno z najpoważniejszych, najsilniej promieniujących ognisk polskiej twórczości duchowej, wywierając

niebagatelny wpływ na oblicze polskiej literatury w czasie wojny i później na uchodźstwie”².

Pod sztandary Orła Białego

Rzeczywistym założycielem „Orła Białego” był właśnie Władysław Anders. Od sierpnia 1941 r. stał na czele Polskich Sił Zbrojnych w ZSSR (Armii Polskiej w ZSRR), następnie Armii Polskiej na Wschodzie, a ostatecznie 2. Korpusu Wojska Polskiego.

W pierwszym rozkazie wzywał

„wszystkich obywateli R.P., zdolnych do noszenia broni, by spełnili swój obowiązek względem Ojczyzny i wstąpili pod sztandary Orła Białego”³.

Wódz żołnierzy-tułaczy doskonale zdawał sobie przy tym sprawę, że jego podkomendni oczekują zaspokojenia nie tylko potrzeb materialnych. W wywiadzie udzielonym tygodnikowi w 1944 r. z okazji ukazania się pierwszego numeru „Orła Białego” „na ziemi włoskiej”, a w kolejności setnego, Anders mówił:

„Kiedy w sierpniu 41 roku po wyjściu z Łubianki, powierzono mi dowództwo i organizację Armii Polskiej w Rosji, natychmiast powziąłem, w Moskwie jeszcze będąc, myśl założenia polskiego pisma żołnierskiego. Rozpocząłem z miejsca starania u władz sowieckich celem uzyskania drukarni z polskimi czcionkami. Wiedziałem, jak dotkliwie wszyscy odczuwali przez te dwa lata brak polskiego słowa drukowanego, sam przecież przez cały okres więzienia nie miałem w ręku polskiej gazety, polskiej książki”⁴.

Strawa duchowa

Tytuł pisma też nie był przypadkowy, kilka lat po wojnie generał wspominał:

„Gdy w roku 1941 odtwarzaliśmy w Rosji polskie siły zbrojne stanęła przede mną, jako dowódcą tych wojsk, konieczność stworzenia pisma, które by dawało wyraz temu wszystkiemu, do czego dążymy i o co walczymy. Nadałem temu pismu nazwę »Orzeł Biały«, chcąc aby to godło, bliskie sercu każdego Polaka, przypominało dumne stulecia niepodległego życia państwowego Rzeczypospolitej”⁵.

„Orzeł Biały” miał przy tym skupiać i łączyć. Intuicja Andersa okazała się trafna – „Orzeł Biały” spełnił z naddatkiem wyznaczoną mu rolę.

Anders nie miał najmniejszych wątpliwości, że żołnierz-tułacz

„potrzebuje strawy duchowej, myśli i słowa polskiego”.

Pismo miało nadrobić niezawinione zaległości, informując więźniów łagrów i zesłańców o polskim wysiłku wojennym, poczynając od kampanii wrześniowej; opowiedzieć,

„jak przez te dwa lata walczyli nasi lotnicy, marynarze, jaki był polski udział w kampanii francuskiej, norweskiej, libijskiej oraz w bitwie o Wielką Brytanię”⁶.

Na szlaku nadziei

W realiach sowieckich wydawanie polskiego pisma nie było sprawą łatą, piętrzyły się coraz to nowe trudności. Najpierw trzeba było zdobyć drukarnię polową – udało się to dopiero w połowie listopada 1941 r. Brakowało jednak polskich czcionek – te, które były na jej wyposażeniu, pozwalały jedynie na druk czterech stron.

Intuicja Andersa okazała się trafna – „Orzeł Biały” spełnił z naddatkiem wyznaczoną mu rolę.

Natomiast z brakiem fachowców drukarskich Anders poradził sobie w ten sposób, że zarządził odrębną rejestrację zgłaszających się do wojska drukarzy i zecerów. Tak powstał zespół Drukarni Polowej, funkcjonującej początkowo w kącie sztabowego korytarza.

Dodajmy, że „Orzeł” od pierwszych numerów był nie tylko pismem żołnierskim, gdyż generał Anders rozkazał, by zwiększony nakład docierał również do cywilów. Co więcej, jak opowiadano wodzowi tułaczego wojska

„»Orzeł« służył jako elementarz, na którym dzieci uczyły się znowu po polsku”⁸.

Pisma nie ominęły ingerencje cenzuralne. Strona sowiecka wciąż zgłaszała pretensje, że zbyt mało propagowana jest przyjaźń z Sowietami. Cenzor wykreślał wszelkie napomknienia o polskości Wilna i Lwowa. Te wszystkie ograniczenia przestały istnieć dopiero po przeniesieniu się wojska do Iranu.

Pismo podążało wraz z żołnierzami. Z Iranu zawędrowało do Palestyny, potem na Półwysep Apeniński, wreszcie trafiło do Wielkiej Brytanii. W nowych, powojennych realiach historycznych „Orzeł Biały” miał w zamyśle swojego założyciela, gen. Andersa, jednoczyć byłych żołnierzy polskich rozsypanych po świecie. Ostatni numer tygodnika ukazał się 22 grudnia 1960 r.

¹ A. Marek, „Orzeł Biały” – zwierciadło Polaków i polskiego żołnierza, „Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego” 2024, nr 1(20), s. 122-123, 126-127.

² M. Ptaśńska, *Życie kulturalne 2. Korpusu Polskiego*, „Teologia Polityczna. Co Tydzień”, nr 34 (282) 2021.

³ J. Kirszak, B. Polak, M. Polak, *Generał broni Władysław Anders. Czyny i pamięć*, IPN, Warszawa 2022, s. 214.

⁴ *Jak powstał „Orzeł Biały”?*, wywiad z gen. dyw. Władysławem Andersem, przeprowadził „WU”, „Orzeł Biały” 1944, nr 10, s. 1.

⁵ W. Anders, [bez tytułu], „Orzeł Biały” 1952, nr 5-6, s. 1.

⁶ *Jak powstał ...*, s. 1.

⁷ *Jak powstał ...*, s. 1.

COFNIJ SIĘ